

IZUČAVANJE BEZBJEDNOSTI NA KONCEPTUALNIM PROMJENAMA OD VREMENA „HLADNOG RATA“

Cvijetin Živanović¹, Velemir Zekić²

Apstrakt

Najveće konceptualne promjene nakon „hladnog rata“ pa na ovamo, dogodile su se baš u sferi izučavanja bezbjednosti. Ovu promjenu determinisala su, prema većini autora istraživača u oblasti bezbjednosti iz perioda pred kraj XX vijeka, tri dominantna pogleda i to: realizam u pristupu izučavanju bezbjednosti sa svojim derivatima, liberalno-institucionalni pristup i alternativno-kritički pristup u izučavanju problematike bezbjednosti. Međutim, u radu autor zanemaruje prethodna tri pristupa i bliže elaborira (novi) četvrti pristup – savremeni pristup izučavanju bezbjednosti. Na taj način doznajemo da zagovornici savremenog ili novog pristupa izučavanju bezbjednosti sugerišu namanje dva pravca i to, s jedne, izučavanje bezbjednosti treba proširiti izvan države i s druge, izučavanje bezbjednosti treba posmatrati sinergetski sa pojmovima vrijednosti, potrebe i interesa pojedinaca.

Ključne riječi: bezbjednost, čovjek, ljudska vrijednost, potrebe i interesi, sloboda

Uvod

Završetak perioda „hladnog rata“ u međunarodnim odnosima predstavljao je i završetak globalnog tzv. bipolarnog konflikta. Međutim, nije se sve odvijalo „crno-bijelo“ tj. nije „ublažavanje“ hladnoratovskih odnosa dovelo i do nestanka konflikata i konfliktnih situacija koje su zadržale svoje korijene iz perioda „hladnog rata“. Naprotiv, neprestane promjene u međunarodnom poretku, uslovile su da se ideja nacionalne bezbjednosti proširi i na druge dimenzije društvene zajednice, pa su pored vojne u razumijevanje bezbjednosti uključene i politička, ekonomska, socijalna i ekološka dimenzija. Država, kao glavni subjekt međunarodne bezbjednosti iz „hladnoratovskog“ perioda, gubi vodeću ulogu pa na međunarodnoj sceni svoje mjesto zauzimaju različite međunarodne organizacije, etničke grupe i pojedinci. Zadatak ovog rada nije da se dublje bavi analizom tadašnjih međunarodnih odnosa nego da se napravi kratak teorijski osvrt i odgovori na pitanje: Koje su to konceptualne promjene u domenu

¹ Cvijetin Živanović, dr, Visoka škola UNION u Mostaru, Mostar, Bosna i Hercegovina, tel: +38763862510, E-mail: eskola000@gmail.com.

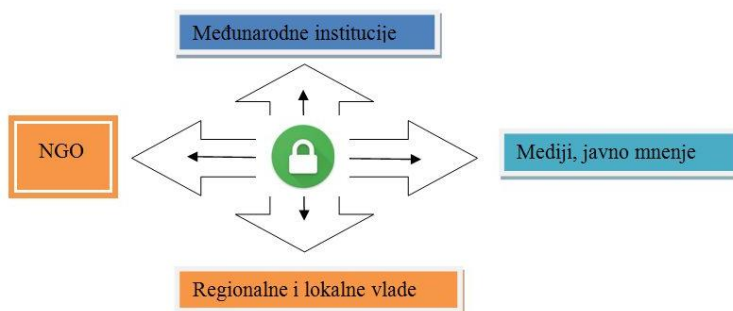
² Velemir Zekić, dr, Internacionalni univerzitet, Brčko distrikt, Bosna i Hercegovina, E-mail: velemirz@gmail.com.

bezbjednosti dominirale nakon kraja „hladnog rata“? Autor u radu polazi od pretpostavke da su se najveće promjene desile upravo na polju konceptualnih pristupa izučavanju bezbjednosti pa je otuda sasvim razumljivo njegovo opredjeljenje da favorizuje ovu problematiku.

Promišljanja u determinisanju „referentnih objekata bezbjednosti“

Problemizovanjem pojma bezbjednost uočavamo da je ona promjenila oblik i sada se promišlja šire i potpunije. Osnova promjene promišljanja o bezbjednosti se nalazi u determinisanju "referentnih objekata bezbjednosti". Za Berija Bazana (1991) referentni objekat bezbjednosti jeste država. Tako u svojoj knjizi "People, States and Fear", Bazan tvrdi da se društvo uzdiglo na nivo države i dok je prijetnja za državu, prijetnja po njen suverenitet, za društvo je to prijetnja po identitet. On definiše prijetnje po državu u tri smisla: ideja države (nacionalizam), fizička baza države (populacija i izvori); i institucionalni izraz (politički sistem) (Kekić, 2004, str. 8). U savremenim okolnostima, nema sumnje da je, razmatranje, analiza i izučavanje pojma bezbjednost prošireno izvan države: prema gore – međunarodne institucije, prema dole – prema lokalnim i regionalnim vladama i horizontalno – prema nevladinim organizacijama, medijima, javnom mnjenju i tržištu.

Slika 1. Savremeni pristup izučavanju bezbjednosti

Izvor: Autori

Zavisno od vrste i obuhvata objekta i predmeta na koji se pojam bezbjednosti odnosi, razlikuju se:

- globalna bezbjednost,
- međunarodna bezbjednost,
- regionalna bezbjednost,
- državna bezbjednost,
- nacionalna bezbjednost,

- društvena bezbjednost,
- ljudska bezbjednost (u središtu je čovjek pojedinac),
- kolektivna bezbjednost (koncept bezbjednosti zemalja članica UN),
- zajednička bezbjednost (u okviru EU i ZND) i
- kooperativna bezbjednost (koncept bezbjednosti članica NATO-a).

Bezbjednost, da se prisjetimo, u političko-pravnom smislu obuhvata: mjere, aktivnosti čuvanja i zaštite od ugrožavanja nezavisnosti, integriteta jedne zemlje (države, nacije) i unutrašnjeg ustavnog i pravnog poretka (Baldwin, 1997 str. 18). U prvom slučaju radi se o spoljnjoj, a u drugom o unutrašnjoj bezbjednosti, pri čemu se shodno objektu zaštite razlikuju:

- opšta (javna),
- državna,
- lična,
- kolektivna i
- imovinska bezbjednost.

Opšta (javna) bezbjednost podrazumijeva zaštitu ličnih, imovinskih, političkih i drugih prava i sloboda građana od kriminalnog uskraćivanja njihovog korišćenja.

Državna bezbjednost obuhvata prevenciju protiv krivičnih djela kojima se ugrožava država, odnosno političkih krivičnih djela, otkrivanje organizovanja ovih djela i sprečavanje, predupređivanje njihovog izvršenja, zatim otkrivanje sprovedenih djela ove prirode i hvatanje, gonjenje njihovih izvršilaca, odnosno organizatora. Tu se uključuju sve vrste mjera, postupaka i aktivnosti usmjerenih ka realizaciji postavljenih ciljeva.

Lična prava i slobode obuhvataju zaštitu života, neprikosnovenost i integriteta ličnosti, zatim nepovredivost stana, tajnost pisma, sredstva veze, slobodu kretanja i nastanjanja, kao i druga lična i političkih prava.

Pod zaštitom imovinskih prava podrazumijeva se: obezbjeđenje postojećih imovinsko-pravnih odnosa, zaštita objekata od krađe, razbojništva i svakog drugog oblika narušavanja imovinskih prava pojedinca.

Završetkom „hladnog rata“ tradicionalni „realnopolitički“ koncept bezbjednosti, koji počiva na međunarodnom sistemu država, proizašlom vestfalskim mirom 1647. godine, pokazao je svoju nedjelotvornost u domenu nacionalne bezbjednosti. Sistem država je ozbiljno uzdrman velikim promjenama u međunarodnim odnosima i poslasticama globalizacije, pri čemu postoje dva uopštena mišljenja, prema kojima je:

- država, s jedne strane, i dalje glavni subjekat i objekat bezbjednosti u svim njenim strukturama,
- sa druge strane, u uslovima globalizacije, osnovni generator krize i uzrok nesigurnosti građana, odnosno dio problema međunarodnog sistema.

Fenomen bezbjednosti i vrijednosti povezane sa potrebama, interesima pojedinaca i grupe

Procesi modernizacije u svakom smislu, usloveli su preoblikovanje međunarodnog sistema država, što je, opet, uslovalo pragmatičan nastup u preoblikovanju struktura, pri čemu je sistem država ipak ostao kao nezamjenljiv princip u formiranju odnosa u međunarodnoj zajednici i svjetskoj politici. Zato pri razmatranju sadržaja pojma bezbjednosti treba analizirati povezanost tog fenomena sa pojmovima vrijednosti potreba i interesa pojedinca, grupe, kolektiviteta itd. To znači da je prilikom dovodenja u međusobnu vezu pojmove bezbjednost i vrijednost, potrebno ustanoviti u kojem obimu bezbjednost označava istinsku vrijednost društva i čovjeka, imajući u vidu opšti sadržaj pojma vrijednosti. Ako shvatamo vrijednosti kao važne elemente društvene svijesti unutar željenih i uspostavljenih kodeksa ponašanja, bezbjednost kao autohton društveni koncept i integrativni dio sadržaja pojmova slobode i prava građana predstavlja jednu od osnovnih vrijednosti čovjeka, društva i čitave ljudske populacije.

Sa političkog stanovišta bezbjednost je uslov za opstanak života, kako pojedinačnog, tako i kolektivno-društvenog. Na osnovu navedenog, bezbjednost kao vrijednost ukazuje na postojanje društveno-istorijski formulisanog načina ponašanja ljudi, zasnovanog na potrebi da se dostigne stepen bezbjednosti koji podrazumijeva odsustvo prijetnje i postojanje mehanizama koji ih mogu zaštititi od prijetnji koje ugrožavaju njihov opstanak i egzistenciju pojedinih grupa, društva, države, međunarodnog okruženja i globalne zajednice. (Nešković, 2006)

Potrebe kao što je to već u prednjem tekstu navedeno, predstavljaju određen nedostatak koji se nadoknađuje nekom konkretnom akcijom. Čovjek primarno mora da zadovolji svoje osnovne fiziološke potrebe, a nakon toga slijede potrebe za bezbjednošću. Zadovoljavanje bezbjednosnih potreba predstavlja istovremeno i njihovu razvojnost i osavremenjavanje u skladu sa demokratskim procesima društva i prisutnim protivrječnostima u zaštiti garantovanih prava i sloboda građana.

Bezbjednost prema savremenim shvatanjima, predstavlja uslovnost mogućnosti dostizanja, očuvanja i unapređenja nivoa ljudskog blagostanja, koji čini slobodan i svjestran razvoj pojedinca i društva. Čovjek teži i zadovoljenju ostalih potreba u koje spadaju nauka, sport, umjetnost i dr., ali je bezbjednost suštinski, fundamentalni uslov za ostvarenje sloboda i prava građana.

Pojam interes - izražava objektivne i subjektivne strane konkretnih društvenih uslova u kojima djeluju pojedinci i određene društvene grupe. (Nešković, 2006) Kao i u slučaju vrijednosti i potreba, interes određuje sadržaj pojma bezbjednosti. Bezbjednost kao interes predstavlja svjesno, racionalno djelovanje pojedinca radi sopstvenog fizičkog opstanka, ali i druge dimenzije njegove društvenosti, postojanja i rada. Određivanje bezbjednosti, kao suštinskog interesa pojedinca i društvenih zajednica, određuje širenje tog interesa od pojedinačnog ka opštem. Tako je u društveno-političkoj teoriji uobičen tradicionalni koncept (nacionalna i međunarodna bezbjednost), a u novije vrijeme: pojedinačna, društvena i globalna bezbjednost, što znači da je prošireno istraživačko polje bezbjednosti, odnosno sam sadržaj pojma bezbjednosti. Shvatanjem bezbjednosti, kao istinske ljudske vrijednosti, potrebe i interesa, dolazimo do slobode kao najuzvišenijeg ideala i univerzalne vrijednosti svestranog razvoja čovjeka. Tako shvaćena sloboda, još od vremena antičke Grčke, podrazumijeva političko pravo građana da odlučuje o svim javnim pitanjima, a samim tim i o pitanjima iz oblasti bezbjednosti.

Utvrđivanje punog sadržaja pojma bezbjednosti u savremenom međunarodnom ambijentu zahtijeva znatno širi, oštiji i radikalniji pristup, što se u okviru modernih studija bezbjednosti krajem XX i početkom XXI vijeka svodi na sljedeće osnovne forme:

- koncept bezbjednosti je proširen od nacionalne bezbjednosti na bezbjednost pojedinca i grupa, što predstavlja pomjeranje od nacija prema pojedincima, odnosno isticanje značaja pojedinaca i grupa kao referentnih objekata bezbjednosti;
- proširenje od nacionalne bezbjednosti ka bezbjednosti međunarodnog sistema (međunarodna bezbjednost) ili nadnacionalnom fizičkom okruženju – širenje prema gore, od nacije prema biosferi. Ovo širenje obuhvata utvrđivanje onih referentnih objekata bezbjednosti za koje bezbjednost mora biti garantovana;
- koncept bezbjednosti se širi horizontalno, što predstavlja klasifikaciju po tipovima bezbjednosti. Koncept se širi od vojne prema političkoj, ekonomskoj i bezbjednosti životne sredine i
- politička odgovornost za „obezbjedenje bezbjednosti”, odnosno obuhvatanjem svih pomenutih koncepata bezbjednosti samostalno se proširila. (Nešković, 2006)

Zaključak

Predstavnici savremenog (novog) koncepta izučavanja bezbjednosti nastalog na osnovama konceptualnih promjena od vremena „hladnog rata“, sugerišu najmanje dva pravca izučavanja bezbjednosti u savremenim okolnostima: prvo, da izučavanje pojma bezbjednost treba proširiti izvan države: prema gore – međunarodne institucije, prema dolje – prema lokalnim i regionalnim vladama i

horizontalno – prema nevladinim organizacijama, medijima, javnom mnjenju i tržištu i drugo da izučavanje pojma bezbjednost treba vezati za analizu povezanosti tog fenomena sa pojmovima vrijednosti, potreba i interesa pojedinca, grupe, kolektiviteta itd.

Dakle, shvatanjem bezbjednosti, kao istinske ljudske vrijednosti, potrebe i interesa, došlo bi se do slobode kao najuzvišenijeg ideala i univerzalne vrijednosti svestranog razvoja čovjeka.

Literatura

1. Buzan B. (1991): *People State and Fear: An Agenda for International Security Studies/ In the Post Cold War Era*, Pearson Longman, London.
2. Baldwin, D.A. (1997.): *The concept of security*, Review of International Studies.
3. Kekić D, (2004): *Kultura bezbednosti u savremenim shvatanjima bezbednosti*, FPN, Bibliid 0025-8555,56(2004), Vol. LVI, br. 2-3.
4. Nešković, S (2006): *Bezbednost i reforme u Srbiji*, Prometej, Beograd.

SECURITY STUDIES ON CONCEPTUAL CHANGES SINCE THE COLD WAR

Cvijetin Živanović¹, Velemir Zekić²

Abstract

The biggest conceptual change after the "Cold War" happened in the field of security studies. According to most authors in the field of security from the period before the end of the 20th century, this change was determined by three dominant views: realism in the approach to security studies with its derivatives, liberal-institutional approach and alternative-critical approach in issues of security studies. However, in this paper, the author ignores the previous three approaches, and elaborates on the (new) fourth approach - the modern approach to the security studies. In this way, we learn that the proponents of a modern or new approach to the security studies suggest at least two directions. On the one hand, the security studies should expand beyond the state and, on the other hand, the security studies should be observed synergistically with the values, needs and interests of individuals.

Key words: security, man, human value, needs and interests, freedom

¹ Cvijetin Živanović, PhD, High school UNION, Mostar, Bosnia and Herzegovina, tel: +38763862510, E-mail: eskola000@gmail.com.

² Velemir Zekić, PhD, International University, Brčko district, Bosnia and Herzegovina, E-mail: velemirz@gmail.com.